

DẠY ĐỌC HIỂU TÍCH HỢP VIẾT SÁNG TẠO TRONG MÔN NGỮ VĂN Ở BẬC TRUNG HỌC CƠ SỞ THEO ĐỊNH HƯỚNG PHÊ PHÁN

Nguyễn Thị Mai Anh

Trường Đại học Thủ đô Hà Nội

Tóm tắt: Trên cơ sở nghiên cứu quan điểm dạy học Văn theo định hướng phê phán, bài viết tìm cách nhận thức và mô tả lại cách dạy Văn, đặc biệt là nội dung dạy đọc hiểu tích hợp viết sáng tạo dựa trên mục tiêu phát triển kỹ năng tư duy phản biện nhằm góp phần vào định hướng dạy học phát triển năng lực của người học, từ đó giúp nâng cao chất lượng đào tạo giáo viên dạy môn Ngữ văn ở bậc THCS theo chương trình giáo dục phổ thông mới.

Từ khóa: đọc hiểu, kỹ năng xã hội, Ngữ văn, tích hợp, tư duy phê phán, tư duy phản biện, viết sáng tạo.

Nhận bài ngày 3.1.2022; gửi phản biện, chỉnh sửa, duyệt đăng ngày 20.1.2023

Liên hệ tác giả: Nguyễn Thị Mai Anh; Email: ntmanh@daihocthudo.edu.vn

1. MỞ ĐẦU

Dạy đọc hiểu tích hợp viết sáng tạo là một thử thách với bất cứ người giáo viên dạy văn nào. Bên cạnh việc người giáo viên luôn phải đối mặt với những cơ hội và nguy cơ, những hi vọng và thất bại, những áp lực công việc và tình yêu nghề,... thì họ cũng luôn có được niềm cảm hứng được dẫn dắt bởi chính các tác phẩm văn học. Chính sức hấp dẫn của văn bản văn học đã định hướng hoặc có thể định hướng các cách dạy học Ngữ văn. Bản chất của tác phẩm văn chương là một hệ thống mở, một kết cấu vẫy gọi mà mỗi người lại có những cảm nhận khác nhau. Các em cần có những cảm nhận của riêng mình chứ không phải sống trong cái khuôn vàng thước ngọc có sẵn với những cảm nhận của người khác. Kinh nghiệm cho thấy, khi hướng ra thế giới, ở một số nước có nền giáo dục tiên tiến, việc dạy học văn trở nên khác xa với những áp đặt giáo điều, chủ nghĩa kinh nghiệm. Dạy những gì học sinh cần có, những gì các em nên có, gần gũi với thời đại, với tâm lý lứa tuổi, với cuộc sống thường nhật có lẽ là xu hướng bắt kịp với nhịp sống khẩn trương trong thời đại mà công nghệ thông tin phát triển mạnh mẽ, lượng thông tin tăng theo cấp số nhân, thông tin thay đổi từng ngày. Từ những trăn trở về nghề văn, về việc dạy đọc viết văn, chúng tôi chọn nội dung nghiên cứu vấn đề dạy đọc hiểu tích hợp viết sáng tạo theo định hướng phê phán để đóng góp vào cơ sở lý luận về dạy học ứng dụng, góp phần đề xuất một số giải pháp cần thiết giúp

phát triển năng lực tự nhận thức, năng lực đọc hiểu văn bản, kỹ năng viết sáng tạo của học sinh nói riêng cũng như góp phần nâng cao chất lượng dạy và học môn văn nói chung.

Bài viết sẽ hướng đến các mục tiêu cụ thể sau: xem xét vấn đề lí luận cơ bản của việc dạy học Ngữ văn theo định hướng phê phán; chỉ ra được thực trạng của việc dạy đọc hiểu tích hợp viết sáng tạo, viết văn gắn với đời sống của người học, từ đó đề xuất các phương pháp, biện pháp tổ chức cho HS đọc hiểu TPVC có tích hợp viết, tự viết sáng tạo dựa trên trải nghiệm, suy nghĩ riêng của chính người học.

2. NỘI DUNG

2.1. Vấn đề đổi mới cách dạy và cách học môn Ngữ văn ở trường phổ thông

Thực hiện chỉ đạo của Bộ Giáo dục và Đào tạo, việc đổi mới phương pháp dạy học và kiểm tra đánh giá môn Tiếng Việt cấp Tiểu học và môn Ngữ văn cấp trung học (sau đây gọi là môn Ngữ văn) đã đạt được những kết quả nhất định. Bộ Giáo dục và Đào tạo đã có công văn số 3175 về hướng dẫn đổi mới PPDH và kiểm tra đánh giá môn Ngữ văn ở trường phổ thông để khắc phục tình trạng dạy học nặng nề về thuyết giảng, đọc chép và yêu cầu thuộc lòng theo văn mẫu. Đối với dạy đọc, xác định rõ mục đích giúp HS biết cách đọc và tự đọc hiểu được văn bản; thông qua đó hình thành phẩm chất, nhân cách học sinh. Coi ngữ liệu là phương tiện và việc tìm hiểu ngữ liệu là cách thức để hình thành, phát triển năng lực đọc hiểu văn bản. Văn bản hướng dẫn của Bộ GD&ĐT chỉ ra rõ: đổi mới cách dạy và học môn Ngữ văn cần gắn dạy đọc với các hoạt động dạy viết, nói, nghe, thực hành tiếng Việt và các hoạt động trải nghiệm, hướng nghiệp phù hợp với từng lớp học, cấp học. [1].

Đối với dạy viết, chú trọng yêu cầu học sinh hình thành ý tưởng, biết cách trình bày ý tưởng một cách mạch lạc, sáng tạo, có sức thuyết phục để qua đó rèn luyện tư duy và cách viết các văn bản. Tập trung vào các yêu cầu hướng dẫn học sinh thực hiện các bước tạo lập văn bản. Ở mỗi bước, giáo viên có thể sử dụng, khai thác ngữ liệu minh họa một cách hợp lý giúp học sinh hiểu được đặc điểm hình thức, ngôn ngữ, phương thức biểu đạt của từng văn bản; từ đó, giúp học sinh hình thành kỹ năng viết của mình. Xây dựng và tăng cường sử dụng các sách bài tập dạy viết gắn với các tình huống thực tiễn và giả định để học sinh nhận thức được mối quan hệ giữa yêu cầu học viết trong nhà trường với nhu cầu tạo lập các sản phẩm viết trong đời sống.

2.2. Dạy học đọc hiểu tích hợp viết sáng tạo theo định hướng phê phán

Dạy học đọc hiểu tích hợp viết sáng tạo là một yêu cầu trong định hướng giáo dục phổ thông môn Ngữ văn chương trình mới. Theo quan điểm biên soạn SGK Ngữ văn THCS, sách chủ trương dạy học tích hợp các kỹ năng đọc viết nói nghe trong cùng một bài học; tích hợp dạy học kiến thức ngôn ngữ và kiến thức văn học với hoạt động đọc, viết, nói và nghe; tích hợp kiến thức ngôn ngữ, văn học với kiến thức về văn hóa, khoa học, nghệ thuật bảo đảm mục tiêu phát triển năng lực và phẩm chất của người học một cách hiệu quả. Sau khi đọc văn bản, học sinh có cơ hội vận dụng tổng hợp vốn sống, trải nghiệm cũng như kỹ năng đọc, viết, nói và nghe được tích lũy vào luyện viết sáng tạo. Mỗi bài học được thiết kế theo các mạch hoạt động đọc viết nói và nghe nhằm phát triển năng lực ngôn ngữ và năng lực văn học cho học sinh. Hoạt động viết của học sinh được thực hiện ở 2 phần: Viết kết nối với đọc và Viết bài theo kiểu văn bản. Viết kết nối với đọc được đặt ngay sau câu hỏi đọc hiểu

ở mỗi văn bản đọc chính trong bài. Phần này chỉ yêu cầu học sinh viết những đoạn văn ngắn có nội dung được gợi ra từ văn bản mà các em vừa đọc, tạo cơ hội cho học sinh được luyện viết thường xuyên với yêu cầu đơn giản nhẹ nhàng từ đó giúp các em có thói quen, kỹ năng, hứng thú viết.

Viết sáng tạo là một nội dung quan trọng của dạy kỹ năng đọc viết nói và nghe. Trong khi viết theo văn mẫu, học sinh sao chép đến cả ý tưởng, chất liệu thì cách dạy viết trong SGK chương trình mới yêu cầu học sinh phải sử dụng chất liệu, ý tưởng của chính các em. Viết sáng tạo phải trở thành một thói quen, để hình thành kỹ năng viết. Từ bài Đọc văn bản hoặc Đọc mở rộng, học sinh nhận ra được rằng từ một chi tiết nhỏ, ta cũng có thể viết thành một câu chuyện cảm động, nếu người viết tái hiện được chân thực, cụ thể, bộc lộ được thái độ, cảm xúc, tìm ra nhiều điều thú vị ẩn chứa những nội dung giáo dục thẩm mỹ trong đó. Nội dung viết sáng tạo có thể được triển khai trong các hoạt động Viết kết nối với đọc ở tiết dạy Đọc văn bản, Viết bài văn, Viết sáng tạo trong tiết Đọc mở rộng.

Về khái niệm dạy học theo định hướng phê phán, có thể thấy ở những nền giáo dục tiên tiến như Anh, Úc, Mỹ, Canada, trong chương trình học, ở các môn học nói chung, đặc biệt là các môn học như Đọc hiểu hay môn Đọc viết, Tư duy phản biện (Critical thinking), Nghệ thuật ngôn ngữ đọc hiểu (A Reading/ Language Arts Program) đều được dạy và học theo định hướng này. Theo tài liệu Chương trình giảng dạy Tiếng Anh của Bộ Giáo dục Ontario Canada năm 2007, nội dung tài liệu có nêu rõ: Dạy học theo định hướng phê phán là rèn năng lực cho một kiểu tư duy phản biện cụ thể liên quan đến việc nhìn xa hơn nghĩa đen của văn bản để quan sát những gì hiện có và những gì còn thiếu, theo thứ tự để phân tích và đánh giá văn bản hoàn chỉnh ý nghĩa và ý đồ của tác giả (khả năng phản biện vượt xa tư duy phản biện thông thường trong việc tập trung vào các vấn đề liên quan đến bình đẳng và công bằng xã hội. Những học sinh biết chữ nghiêm túc chấp nhận một lập trường phê bình, hỏi xem văn bản có tiến bộ gì về thế giới không và liệu rằng quan điểm này có thể chấp nhận được không [2].

Dạy học đọc hiểu tích hợp viết sáng tạo theo định hướng phê phán bắt đầu từ việc xem xét khả năng đọc viết phê bình. Điều này có liên quan đến việc phân tích và phê bình các mối quan hệ quyền lực giữa các văn bản (văn bản ngôn ngữ, nhóm xã hội và thực hành xã hội). Nó cho chúng ta thấy cách nhìn văn bản thuộc mọi loại (văn bản in, trực quan, văn nói, đa phương tiện, trình diễn (kiểm tra và thử thách các thái độ, giá trị và niềm tin nằm bên dưới bề mặt ngôn từ. Nó trao quyền cho giáo viên và học sinh tham gia vào một xã hội dân chủ (một xã hội không phân biệt chủng tộc, văn hóa, giai cấp, giới tính hoặc những gì học sinh quan tâm về tâm sinh lý lứa tuổi), có sự chuyển hóa từ việc biết đọc viết ngoài văn bản đến hành động xã hội. Văn học có tiềm năng về mặt xã hội nhằm biến đổi người đọc. Freire coi khả năng đọc viết phê bình như một phương tiện cho học sinh và giáo viên của họ để học cách “Read the world”. Đọc thế giới luôn luôn đi trước đọc từ, và đọc từ cũng luôn ngụ ý trong đó có đọc về thế giới xung quanh.[3]

Đọc hiểu theo định hướng phê phán bao gồm bốn khía cạnh:

- Làm gián đoạn một tình huống hoặc hiểu biết chung (tìm cách hiểu sự kiện hoặc phân loại chi tiết hơn hoặc ít hơn để đạt được, có được quan điểm)

- Phỏng vấn nhiều quan điểm (đứng về vị trí của người khác) hoặc suy nghĩ về các văn bản từ quan điểm của các nhân vật khác nhau hoặc từ các quan điểm không đại diện trong các văn bản).

- Tập trung vào các vấn đề chính trị xã hội (suy nghĩ về quyền lực trong các mối quan hệ giữa mọi người và khám phá cách hình thành các mối quan hệ quyền lực, nhận thức, phản hồi và hành động).

- Hành động và thúc đẩy công bằng xã hội (phản ánh và hành động để thay đổi mối quan hệ và quyền năng không phù hợp, không bình đẳng giữa con người)

Giáo viên có thể sử dụng một số câu hỏi đọc hiểu văn bản theo định hướng phê phán như sau khi dạy đọc hiểu các văn bản được lựa chọn trong SGK:

1. Ai là tác giả của văn bản này?
2. Tại sao tác giả lại viết văn bản này?
3. Ai được lợi từ văn bản này?
4. Những giọng nói nào đang được nghe thấy?
5. Tiếng nói của ai bị bỏ lại?
6. Có quan điểm khác không?
7. Giới tính, chủng tộc, giai cấp, khuynh hướng, tuổi tác,... được thể hiện như thế nào trong này?
8. Điều gì xảy ra nếu câu chuyện này được kể từ quan điểm của một nhân vật khác?
9. Người đọc có vị trí như thế nào trong văn bản?
10. Các tính năng thiết kế của văn bản này là gì?

Sau khi đọc, SGK đưa câu hỏi viết kết nối với đọc (là hoạt động tiếp nối cuối cùng sau hệ thống câu hỏi đọc hiểu) ở tất cả các bài học văn bản đọc hiểu từ văn bản 1 đến văn bản 3 ở mỗi chủ đề. Để câu hỏi viết kết nối với đọc trở thành hoạt động viết sáng tạo theo định hướng phê phán, GV cần hướng dẫn HS hiểu rõ các yêu cầu cụ thể đối với mỗi kiểu bài viết cũng như quy trình viết để chủ động thực hành và phát triển năng lực viết. GV cần có những hoạt động phù hợp, huy động được hiểu biết, vốn sống, trải nghiệm và khơi gợi được hứng thú, cảm xúc của HS để các em có được những bài viết vừa đáp ứng được yêu cầu về kiểu văn bản viết, vừa có cá tính sáng tạo. Việc hướng dẫn HS sử dụng bảng kiểm rất quan trọng, vì thế khuyến khích HS chia sẻ, trao đổi thông tin ý tưởng trong quá trình chuẩn bị nội dung viết và chỉnh sửa bài viết.

Khi hướng dẫn HS viết bài, GV chú ý khai thác mô hình:

- Tôi biết: phạm vi hiểu biết của HS
- Tôi quan tâm: mức độ quan tâm của HS
- Tôi yêu mến: mức độ tình cảm của HS
- Tôi cảm thấy: cảm nhận của HS
- Tôi tìm hiểu: khả năng quan sát, tìm hiểu của HS
- Tôi lựa chọn: cách lựa chọn và quyết định của HS
- Tôi viết: khả năng diễn đạt của HS.

Có thể khai thác mô hình thông tin theo *cấu trúc 5W&1H*, đây cũng là một chiến thuật hiệu quả trong dạy học viết: *What, Where, When, Who, Why, How*. Người dạy có thể sử dụng chiến thuật này kết hợp với một số chiến thuật đọc hiểu và kĩ thuật dạy học tích cực khác khi dạy các kiểu bài dạy viết. Chẳng hạn:

Kiểu bài	Chiến thuật dạy học viết
VB tự sự: Kể lại một trải nghiệm, kể lại một truyện cổ tích (kể chuyện mô phỏng, kể chuyện sáng tạo, kể một cách kết thúc khác cho truyện ...)	Tóm tắt VB (Somebody, Wanted, But, So, Then) Chia sẻ nhóm đôi (Think - Pair- Share)
VB biểu cảm: Ghi lại cảm xúc về một bài thơ, tập làm bài thơ lục bát,	Tôi cảm thấy...
VB miêu tả: tả cảnh sinh hoạt	Tôi biết, Tôi quan tâm, Tôi yêu mến, ...
VB nghị luận: trình bày ý kiến về một hiện tượng vấn đề đời sống	Tôi lựa chọn, Tôi viết, Tôi nghĩ ... Chiến thuật kết nối tổng hợp
VB thông tin: thuật lại một sự kiện, viết biên bản, tóm tắt bằng sơ đồ nội dung một văn bản đơn giản	Tôi tìm hiểu, Tôi nghiên cứu
Viết tiểu phẩm, kịch bản văn học	Cuộc giao tiếp văn học
Sáng tác truyện	Theo hướng dẫn quy trình viết trong cuốn “Viết đi, đừng sợ!” (Rio Book) [11]

Mô hình thông tin theo cấu trúc 5W&1H cũng được sử dụng hiệu quả như một chiến thuật dạy viết sáng tạo trong hoạt động viết kết nối với đọc ở giờ đọc hiểu. Bài 2 chủ đề Khúc nhạc tâm hồn, văn bản 1: Đồng dao mùa xuân và văn bản 2: Gặp lá cơm nếp của Thanh Thảo, câu hỏi Viết kết nối với đọc như sau:

Câu hỏi viết kết nối với đọc	Chiến thuật 5W & 1H	
VB1: Viết đoạn văn khoảng 5-7 câu nêu cảm nghĩ của em về hình ảnh người lính trong bài thơ	Tôi biết: phạm vi hiểu biết của HS về người lính trong bài thơ, người lính như em biết. Tôi quan tâm: câu chuyện cuộc đời người lính qua câu thơ nào? Tôi yêu mến: người lính có phẩm chất gì? Em yêu thích câu thơ nào? Tôi cảm thấy: cảm nhận của HS về tình cảm của đồng đội và nhân dân dành cho người lính Tôi tìm hiểu: những câu thơ khác về hình ảnh người lính Việt Nam trong chiến tranh, trong hòa bình Tôi lựa chọn: cách lựa chọn và quyết định của HS Tôi viết: khả năng diễn đạt, sử dụng câu từ.	
VB2: Viết đoạn văn khoảng 5-7 câu nêu cảm nghĩ của em về tình cảm của người con đối với mẹ	Tôi biết: hình ảnh người mẹ trong thi ca Tôi quan tâm: người mẹ trong kí ức của người con Tôi yêu mến: tình cảm của chính em với mẹ với quê hương Tôi cảm thấy: cảm nhận của HS về câu thơ hay, hình ảnh đẹp như “bát xôi mùa gặt”, “mùi vị quê hương”, “mẹ già và đất nước”...	

	Tôi tìm hiểu: khả năng quan sát, tìm hiểu của HS về hình ảnh người mẹ và quê hương trong những bài thơ khác nhau. Tôi lựa chọn: cách lựa chọn và quyết định câu thơ nào, chi tiết nào viết về mẹ làm tôi xúc động nhất. Tôi viết: bằng tình cảm của tôi với mẹ và bằng khả năng viết văn một cái chân thực và xúc động.	
--	--	--

Như vậy, chiến thuật viết đoạn văn, viết bài văn nói trên đưa ra khá nhiều những gợi ý theo hướng mở để học sinh tự rèn kỹ năng viết sáng tạo của mình. Mô hình nói trên còn có thể giúp chúng ta đọc hiểu, nhận diện phân tích một con người, một nhân vật, một sự kiện, một vấn đề trong cuộc sống; từ việc nhận diện đúng, người đọc, người viết có quan điểm riêng, có cái nhìn riêng, có cách cảm nhận riêng để viết văn một cách chân thực và đầy tính sáng tạo.

2.3. Mô hình dạy kỹ năng tư duy phản biện

Đọc phản biện lấy người đọc làm trung tâm và phương pháp dạy đọc - viết cảm nhận, luận giải vấn đề theo định hướng phê phán.

<i>Đọc phản biện một TPVH</i>	<i>PPDH theo định hướng phê phán</i>	<i>Dạy kỹ năng viết với tư duy phản biện</i>
- Tương tác giữa người đọc và văn bản - Phản ánh và giải thích thế giới - Nhận thức liên văn hóa và ý thức hệ - Phân tích và tổng hợp - Đánh giá và tranh luận	- Nhận thức sâu sắc về vai trò của ngôn ngữ trong sự tương tác xã hội - Kinh nghiệm và thực tế của sinh viên - Bất công xã hội và bất bình đẳng - Phân tích và tổng hợp - Lập luận và giải quyết vấn đề	- Diễn giải thế giới - Tự phản ánh - Nhận thức quan trọng - Nhận thức giữa các nền văn hóa - Sử dụng ngôn ngữ

Ứng dụng của mô hình dạy kỹ năng tư duy phản biện: [5]

<i>Giai đoạn 1 Thực hành tình huống</i>	<i>Giai đoạn 2 Hướng dẫn phân tích</i>	<i>Giai đoạn 3 Khung quan trọng</i>	<i>Giai đoạn 4 Đã biến đổi thực hành</i>
Nhớ lại những hiểu biết có liên quan thích hợp	Hiểu biết Thông điệp chung	Đang kết nối ngôn ngữ với bối cảnh xã hội của nó	Tạo lập văn bản riêng của bạn
Người học phản ứng với các hoạt động	Phân tích Thông tin chi tiết	Giáo viên chỉ đạo thảo luận	

Phát triển kỹ năng tư duy phê phán thông qua việc đánh giá của giáo viên

Bảng kiểm (checklist)

<i>Điểm số (1-4)</i>	<i>Kích thước của tư duy</i>	<i>Tiêu chí đánh giá</i>
---------------------------------	---	---------------------------------

	<i>phê phán kĩ năng</i>	
	Giải thích về thế giới	Học sinh thể hiện một khả năng rõ ràng để kết nối, giải thích, và phân biệt những điều phức tạp của thế giới được mô tả trong công việc văn học và có thể liên quan thành công các vấn đề hoặc, hoặc vấn đề được mô tả trong văn bản văn học với thế giới mà anh ta sống trong đó giúp anh ta hiểu được thực tế của chính mình
	Tự suy ngẫm	Học sinh đưa ra những nhận thức rõ ràng giữa văn bản văn học và kinh nghiệm, niềm tin của bản thân
	Nhận thức quan trọng	Học sinh thể hiện khả năng rõ ràng để thu thập và xử lý dữ liệu, sử dụng tư duy phê phán
	Văn hóa nhận thức	Học sinh nhận thức rõ ràng nhiều loại niềm tin, giá trị và phong tục dựa trên các giả định văn hóa khác nhau
	Lý luận và giải quyết vấn đề	Học sinh xác định rõ ràng và diễn giải các lựa chọn nội dung, cấu trúc, tác giả thực hiện, cho phép anh ta đưa ra một giải pháp hiệu quả cho một vấn đề trong thế giới thực.
	Sử dụng ngôn ngữ	Học sinh xác định chính xác các công cụ ngôn ngữ được sử dụng bởi tác giả để ảnh hưởng đến nhận thức của chúng ta

4 = tuyệt vời, tư duy phản biện, được đánh dấu bởi sự rõ ràng, chính xác, phù hợp, sâu và rộng

3 = tốt, tư duy phản biện có năng lực và hiệu quả, nhưng thiếu tính chính xác, chiều sâu và bề rộng

2 = trung bình, thỏa đáng. Tư duy phản biện không rõ ràng, không chính xác, hoặc không hiệu quả

1 = kém. Tư duy phản biện là không có kĩ năng và không đủ, nó được đánh dấu bằng sự thiếu chính xác, hời hợt và thiếu rõ ràng.

Để phát triển kĩ năng tư duy phản biện cho học sinh trong dạy đọc hiểu và viết kết nối với đọc một cách sáng tạo, giáo viên cần chú ý các phương diện sau trong dạy học:

- Cung cấp các văn bản thuộc tất cả các loại tài liệu phù hợp về mặt thiên nhiên, thú vị và phù hợp

- Giới thiệu các văn bản ngày càng phức tạp phù hợp với học sinh được trình bày một phạm vi rộng

- Chú ý các biện pháp nghệ thuật bao gồm giai thoại, bí ẩn, hài hước, chơi chữ, sự thật, câu đố, hư cấu, thông tin và cách thức tìm kiếm các loại chủ đề khác

- Cung cấp các lựa chọn bao gồm các văn bản với nhiều lớp nghĩa

- Cung cấp các cơ hội hàng ngày để đọc viết nói nghe, có trách nhiệm liên tục.

- Thiết lập một môi trường an toàn thúc đẩy việc chấp nhận rủi ro

- Cung cấp thời gian và cơ hội cho một loạt các phản hồi để cho phép học sinh xây dựng sự tự tin.

Cuối giờ dạy đọc hiểu, phân vận dụng có mục viết sáng tạo có tên Viết kết nối với đọc. Trong một chủ đề bài học, sau các giờ dạy đọc văn bản, là 2 tiết dành cho dạy kỹ năng viết. Quy trình dạy học viết được đưa ra rõ trong sách giáo khoa, bảng kiểm, đánh giá cũng vậy.

2.4. Phân tích hoạt động dạy học viết sáng tạo theo định hướng phê phán từ hoạt động Viết kết nối với đọc trong bài Đọc mở rộng.

Ở nội dung này, chúng tôi sử dụng phương pháp nghiên cứu trường hợp phân tích dạng bài dạy viết sáng tạo. Phần này sẽ phân tích yêu cầu cần đạt, gợi ý tổ chức các hoạt động trong bài dạy: **Đọc mở rộng (sau khi học xong bài Tôi và các bạn, Gõ cửa trái tim, Yêu Thương và chia sẻ)**. Bài viết “Người Mỹ giảng dạy truyện Cô bé Lọ Lem như thế đấy” của Thời Hàn Băng (nhà báo Trung Quốc) đem lại một ấn tượng mạnh hơn bất cứ lời bình nào về nền giáo dục của nước Mỹ [7]. Chúng ta cùng xem xét lại cách dẫn dắt trong dạy đọc hiểu tác phẩm của người thầy này qua bảng thống kê một vài câu hỏi rèn kỹ năng tư duy phản biện tiêu biểu trong giờ dạy như sau:

<i>Thầy giáo – Hỏi</i>	<i>Học sinh – Trả lời</i>
<i>Các em thích và không thích nhân vật nào trong câu chuyện vừa rồi?</i>	Thích Cô bé Lọ lem Cinderella ạ, và cả hoàng tử nữa. Không thích bà mẹ kế và chị con riêng bà ấy. Cinderella tốt bụng, đáng yêu, lại xinh đẹp. Bà mẹ kế và cô chị kia đối xử tồi với Cinderella.
<i>Nếu vào đúng 12 giờ đêm mà Cinderella chưa kịp nhảy lên cỗ xe quả bí thì sẽ xảy ra chuyện gì?</i>	Thì Cinderella sẽ trở lại có hình dạng lọ lem bản thủ như ban đầu, lại mặc bộ quần áo cũ rách rưới tồi tàn. Eo ôi, trông kinh lắm! Bài học: Bởi vậy, các em nhất thiết phải là những người đúng giờ, nếu không thì sẽ tự gây rắc rối cho mình. Ngoài ra, các em tự nhìn lại mình mà xem, em nào cũng mặc quần áo đẹp cả. Hãy nhớ rằng chớ bao giờ ăn mặc luộm thuộm mà xuất hiện trước mặt người khác.
<i>Nếu em là bà mẹ kế kia thì em có tìm cách ngăn cản Cinderella đi dự vũ hội của hoàng tử hay không? Các em phải trả lời hoàn toàn thật lòng đấy!</i>	Vì... vì em yêu con gái mình hơn, em muốn con mình trở thành hoàng hậu. Bài học: Đúng. Vì thế chúng ta thường cho rằng các bà mẹ kế dường như đều chẳng phải là người tốt. Thật ra họ chỉ không tốt với người khác thôi, chứ lại rất tốt với con mình. Các em hiểu chưa? Họ không phải là người xấu đâu, chỉ có điều họ chưa thể yêu con người khác như con mình mà thôi.
<i>Nếu vì mẹ kế không muốn cho mình đi dự vũ hội mà Cinderella bỏ qua cơ hội ấy thì cô bé có thể trở thành vợ của hoàng tử được không?</i>	Cinderella không còn mẹ để được yêu thương, dù bà mẹ kế không yêu cô bé, những điều ấy cũng chẳng thể làm cản trở Cinderella biết tự thương yêu chính mình. Chính vì biết tự yêu lấy mình nên cô bé mới có thể tự đi tìm cái mình muốn giành được.
<i>Giả thử có em nào cảm thấy mình chẳng được ai yêu thương cả, hoặc lại có bà</i>	Chẳng ai có thể ngăn cản các em yêu chính bản thân mình. Nếu cảm thấy người khác không yêu mình thì em càng phải tự yêu mình gấp bội. Nếu người khác không tạo cơ hội cho

<i>mẹ kể không yêu con chồng như trường hợp của Cinderella, thì các em sẽ làm thế nào?</i>	em thì em cần tự tạo ra thật nhiều cơ hội. Nếu biết thực sự yêu bản thân thì các em sẽ tự tìm được cho mình mọi thứ em muốn có. Ngoài Cinderella ra, chẳng ai có thể ngăn trở cô bé đi dự vũ hội của hoàng tử, chẳng ai có thể ngăn cản cô bé trở thành hoàng hậu, đúng không?
<i>Câu chuyện này có chỗ nào chưa hợp lý không?</i>	Sau 12 giờ đêm, mọi thứ đều trở lại nguyên dạng như cũ, thế nhưng đôi giày thủy tinh của Cinderella lại không trở về chỗ cũ. Bài học: <i>Các em thật giỏi quá! Các em thấy chưa, ngay cả nhà văn vĩ đại (nhà văn Pháp Charles Perrault, tác giả truyện Cô bé Lọ lem) mà cũng có lúc sai sót đấy chứ. Cho nên sai chẳng có gì đáng sợ cả. Thầy có thể cam đoan là nếu sau này trong số các em có ai muốn trở thành nhà văn thì nhất định em đó sẽ có tác phẩm hay hơn tác giả của câu chuyện Cô bé Lọ lem! Các em có tin như thế không?</i>

Người thầy giáo trong bài báo ấy đã dạy học bằng lòng nhân hậu, niềm tin, bằng những câu hỏi có sức gợi. Thầy dẫn dắt, khơi dậy vốn sống, nhận thức, tình cảm, tư duy phản biện của học sinh rất tự nhiên, giản dị và hiệu quả. Thầy còn đem lại cho lũ trẻ lòng công bằng, tình yêu thương, tinh thần đoàn kết giúp đỡ lẫn nhau, tư duy logic, ý nghĩa cuộc đời. Thầy khuyến khích HS viết văn và viết sáng tạo. Sau giờ học đọc mở rộng, HS hoàn toàn có thể viết sáng tạo: kể lại câu chuyện mô phỏng truyện, viết cảm nhận, viết bài luận về bài học cuộc sống từ câu chuyện, viết thư cho bạn, sáng tác TPVH tự do (vì ý thích muốn viết văn và sáng tác thơ văn). Chẳng hạn, phiếu học tập có thể được HS thiết kế như sau:

Viết văn đòi hỏi người viết phải có ý tưởng, biết mình viết cái gì, đạt mục tiêu gì; có sẵn dữ liệu, kiến thức bổ trợ để liên hệ đối sánh; chuẩn câu chữ diễn đạt, chính tả; phải có chút năng khiếu nghệ thuật, thẩm mỹ trong cảm nhận và lối hành văn. Như vậy, các nhiệm vụ người giáo viên phải làm trong quá trình dạy đọc hiểu, viết sáng tạo như gợi ý trên, theo cách tiếp cận tác phẩm văn học, viết văn theo định hướng phê phán là rất cần thiết cho một giờ dạy Văn hiệu quả. Hơn hết, để tích hợp dạy đọc viết, thì ngay khi triển khai đọc văn cũng tích hợp với viết. Muốn viết sáng tạo, thì cần phải đổi mới cách ra đề văn, câu hỏi phải đưa HS vào tình huống có vấn đề, tình huống giả định. Chẳng hạn, phần Vận dụng sau đọc hiểu

có thể tích hợp dạy viết qua các câu hỏi yêu cầu HS viết đoạn, bài. Đề bài cũng là những câu hỏi mà muốn trả lời được, HS phải dung đến tư duy phản biện, ví dụ:

- Em có thích nghỉ học hay bỏ 1 buổi học để đi chơi ko? Em có giống cậu bé Phrăng ko? Chỉ là đến trễ? (Dạy đọc hiểu bài *Buổi học cuối cùng* - An-phông-xơ Đô-đê)

- Ai có lỗi trong đau khổ của Xi mông? (Dạy đọc hiểu bài *Bố của Xi- mông* - Guy-đơ Mô-pát- xăng)

- Nếu em là Thúy Kiều, em có trao duyên cho Thúy Vân Ko? Và nếu em là Thúy Vân, em liệu có nhận lời? (Dạy đọc hiểu đoạn trích *Trao duyên – trích Truyện Kiều* – Nguyễn Du)

- Em có ý định lên đỉnh cao 2500m và sống một mình, giống như anh thanh niên trong *Lặng lẽ Sapa*? (Dạy đọc hiểu bài *Lặng lẽ Sapa* – Nguyễn Thành Long)

- Nếu em có một con chó như Cậu Vàng, em có bán chó vì bất cứ lý do nào? (Dạy đọc hiểu bài *Lão Hạc* – Nam Cao)

- Giả sử em là nhân vật Tấn, em có định làm gì để giúp Nhuận Thổ? (Dạy đọc hiểu bài *Cố hương* – Lỗ Tấn)

- Bạn có ý định đi rình mặt trời mọc trên một hòn đảo xa lạ? (Dạy đọc hiểu bài *Cô Tô* – Nguyễn Tuân)

- Bạn có một cuộc sống tiện nghi, bạn có yêu lũy tre làng, và dùng sản phẩm từ tre nứa? (Dạy đọc hiểu bài *Cây tre Việt Nam* – Thép Mới)

- Bạn không thích ăn cơm, nhưng bạn được yêu cầu viết về cơm làng Vòng? Bạn sẽ bắt đầu bài viết ntn? (Dạy đọc hiểu bài *Một thức quà của lúa non – Cốm* – Thạch Lam)

- Mùa xuân của Vũ Bằng đẹp, là để “thương nhớ”, nhưng bạn đã trót yêu mùa thu, bạn định bình văn ntn? (Dạy đọc hiểu bài *Tháng Giêng mơ về trăng non rét ngọt- Vũ Bằng*)

- Bạn nghĩ gì nếu bạn có một con xe mui trần, không có kính, để đi học, đi chơi, đi làm? Bạn sẽ chăm chút nó như thế nào, để xe luôn chạy vì tuổi thanh xuân đẹp đẽ của bạn? (Dạy đọc hiểu bài *Bài thơ về tiểu đội xe không kính* – Phạm Tiến Duật)

- Có bao giờ bạn cảm thấy muốn rời bỏ thế giới và đắm chìm trong suy nghĩ? Những lúc như thế bạn sẽ đi đâu? Hãy viết ra những ấn tượng của mình về một nơi chốn lí tưởng để trốn chạy khỏi thế giới này, có thể là một nơi có thực hoặc chỉ là trong tưởng tượng. Đọc về một nơi như thế trong một tác phẩm văn học Việt Nam

- Bạn có đồng ý với quan điểm về hạnh phúc của nhân vật trữ tình hay không? Tại sao? Bạn có nghĩ rằng hầu hết người có tuổi sẽ chọn lối sống ở ẩn như trong bài thơ không? Tại sao? Bạn có chọn lối sống đó không? Tại sao? Trong thời hiện đại người ta có thể sống ẩn dật bằng cách nào? Tại sao nhiều người vẫn thích sống ẩn dật, xa rời chốn thị phi?

- Nguyễn Trãi nói: ông viết hay nhất vào những đêm đông lạnh giá. Còn bạn thì khi nào bạn cảm thấy mình sáng tạo nhất? Tại sao? (Dạy bài *Cánh ngày hè, Ngôn chí 3* – Nguyễn Trãi)

Viết sáng tạo: Sử dụng bản nháp mà bạn đã ghi lại trong phần đầu tiên của buổi học về nơi chốn lí tưởng mà bạn muốn tới để tránh xa cuộc sống ồn ào. Dựa vào đó, hãy viết một

bài thơ về nơi ẩn dật lý tưởng của bạn. Đọc bài thơ của bạn cho các bạn trong lớp hoặc dán lên bảng tin.

Hoạt động liên ngành: Hãy minh họa cho bài thơ bằng một phương tiện hoặc phong cách mà bạn thích.

Dạy đọc hiểu tích hợp viết sáng tạo trong môn Ngữ văn ở bậc Trung học cơ sở theo định hướng phê phán cần lưu ý quy trình sau:

- Kỹ năng giao tiếp, các đối tượng giao tiếp: Tác giả - Người đọc, Văn bản - Người đọc, Người đọc - Người đọc
- Thảo luận nhóm
- Công bố tác phẩm
- Liên hệ văn bản với cuộc sống
- Đặt ra những vấn đề, tình huống trong đời sống đương đại
- Trình bày kiến giải, quan điểm của mình về các vấn đề trong thực tiễn cuộc sống
- Kỹ năng sử dụng máy tính, gọi là Technology Skills.

Thực tế cho thấy, người thầy nào cũng dễ dàng đồng tình với cách dạy này. Quá trình đọc viết có mối quan hệ biện chứng, chỉ người học có năng lực đọc hiểu tốt, biết đọc kĩ, đọc sâu, đọc sáng tạo, đọc bằng tư duy phản biện thì mới có viết văn sáng tạo, viết văn mang cá tính, phong cách, giọng điệu riêng.

3. KẾT LUẬN

Bài viết tóm lược lại ý nghĩa của việc dạy đọc hiểu tích hợp viết sáng tạo trong môn Ngữ văn ở bậc Trung học cơ sở theo định hướng phê phán để có thể phát huy được năng lực ngữ văn và phát triển kỹ năng tư duy phản biện của người học trong đọc văn và viết sáng tạo. Người viết cũng cố gắng đưa ra được những dẫn giải cũng như những ý tưởng dạy học theo mô hình đọc hiểu dạy kỹ năng tư duy phản biện. Đứng từ phía người dạy, người viết cũng luôn tự đặt câu hỏi: học sinh sẽ cần gì sau mỗi giờ học tác phẩm văn chương? Các em lĩnh hội và chiêm nghiệm được điều gì ở TPVC vừa được học? Các em cần gì ở người giáo viên dạy Văn? Để trả lời những câu hỏi này, chúng ta phải xem lại góc nhìn, cách sử dụng mô hình dạy học văn hiện đại, để làm thay đổi nhiệm vụ của người thầy và trò theo hướng tích cực. Kỹ năng phê phán, tư duy phản biện, kỹ năng xã hội, đặc biệt là kỹ năng giao tiếp được coi là mục tiêu quan trọng nhất trong dạy học Ngữ văn theo định hướng phát triển năng lực và phẩm chất. Việc dạy đọc hiểu tích hợp viết sáng tạo trong môn Ngữ văn ở bậc Trung học cơ sở theo định hướng phê phán là nguyên tắc cốt lõi trong việc thiết kế các hoạt động dạy viết trong Sách giáo khoa Ngữ văn, được tích hợp sâu vào các bài học, được lặp lại một cách thường xuyên và liên tục trong toàn bộ chương trình. Kỹ năng đọc, kỹ năng nghe nói và quan sát, kỹ năng viết, vẽ/ minh họa, kỹ năng sử dụng công nghệ thông tin đều được chú trọng rèn luyện trong từng bài học tích hợp. Những cứ liệu được tìm hiểu và phân tích ở trên giúp chúng tôi có một định hướng rõ ràng hơn về dạy học tích hợp và dạy học phát triển năng lực cho HS phổ thông thích ứng với những mục tiêu đổi mới của chương trình giáo dục 2018 tại Việt Nam.

Người viết mong muốn được làm rõ hơn những kiến giải về lý luận bằng việc nghiên cứu đầy đủ quy trình tổ chức hoạt động dạy học hiểu tích hợp viết sáng tạo – viết kết nối với đọc trong môn Ngữ văn ở bậc Trung học cơ sở theo định hướng phê phán, đặc biệt dạy học đọc hiểu các văn bản theo đặc trưng thể loại trong một bài viết khác; để thấy dạy học theo định hướng phê phán là một hướng đi khả thi và khả thi, nhất là trong bối cảnh đổi mới giáo dục đang diễn ra mạnh mẽ và đầy thách thức như hiện nay.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Bộ GD&ĐT. Công văn số 3175/BGDĐT-GDTrH V/v hướng dẫn đổi mới PPDH và kiểm tra đánh giá môn Ngữ văn ở trường phổ thông. 21/7/2022
2. Dr Alan Duker. *What does Critical Literacy Look Like in the Classroom?* (Nguồn: <http://faculty.uoit.ca/hughes/Contexts/CriticalLiteracy.html>).
3. Evan-Moor Corporation. Hằng Nga dịch. *Phát triển kỹ năng tư duy phản biện. Lớp 2*, NXB Dân trí.
4. Đỗ Ngọc Thống. *Đổi mới chương trình môn Ngữ văn định hướng giáo dục phổ thông mới*, 2019, <https://www.giaoduc.edu.vn>
5. Regie Routman. *Literacy and Learning Lessons from a longtime teacher*. Newark, DE. International Reading Association. www.reading.org
6. Thời Hàn Băng (nhà báo Trung Quốc). “Người Mỹ giảng dạy chuyện Cô bé Lọ Lem như thế đấy”. <https://www.chungta.com/nd/tu-lieu-tra-cuu/nguoi-my-day-hoc-bai-co-be-lo-lem-nhu-the-nao.html>
7. Bộ GD&ĐT. *Ngữ văn 6,7 SGK, SGV* Bộ sách Cánh diều, bộ sách Kết nối tri thức với cuộc sống, bộ sách Chân trời sáng tạo được biên soạn theo Chương trình GDPT 2018.
8. Albert Rutherford. Nguyễn Ngọc Anh dịch. *Rèn luyện tư duy phản biện*. NXB Phụ nữ Việt Nam, 2021.
9. Brain Quest. Trần Hồng Lê dịch. *Everything you need to ace English language Arts. Quyển vở ai cũng muốn mượn*. NXB Dân trí, 2020.
10. Linh Phan. *Viết đi, đừng sợ! Từ tay không thành tay viết*. RioBook. NXB Dân trí. 8.2022.

TEACHING COMPREHENSIVE READING INTERGRATING WITH WRITING AND TEACHING CREATIVE WRITING IN LITERATURE AT THE SECONDARY SCHOOL LEVEL WITH A CRITICAL THINKING

Abstract: *On the basis of studying the view of teaching Literature under critical orientation, the article seeks to perceive and describe how to teach Literature, especially the content of practice comprehensive reading skills intergrated with writing skills, teaching writing creatively based on the goal of developing critical thinking skills in order to contribute to orientation of developing learners' capacity, the building of training program according to the output standards that intergrate the interdisciplinary knowledge and improve the quality of teachers in general.*

Keywords: *Intergration, critical thinking, social skills, Literature, comprehensive reading, creative writing.*